

رتبه بندی ریسک کشورها

ترجمه و تالیف: حسن رضا عباسیان فر

معاون اداره بررسی و تدوین مقررات بیمه ای بیمه مرکزی ایران

Hrabbasian@yahoo.com

محمد ابراهیم علایی

کارشناس آمار اداره بررسی های آماری بیمه مرکزی ایران

m-e-alaie@yahoo.com

مقدمه

رتبه بندی می کنند. این امر لزوماً به مفهوم وجود شاخص های پذیرفته شده یکسان نیست ولی بسته به اعتبار و عملکرد این مؤسسات، محاسبات آنها مبنای قضاوت و تصمیم گیری شرکت های تضمینی و بیمه ای، بانک ها و دیگر مؤسسات مالی - اعتباری و سرمایه گذاران و شرکای تجاری جهت تعیین هزینه ها، سود مورد انتظار آنها و نرخ پوشش های بیمه ای قرار می گیرد.

به هر حال وجود مخاطبین گوناگونی همچون: مدیران اجرایی و برنامه ریزی، کارشناسان امور مالی و بین المللی، اقتصاددانان، محققان و تحلیل گران

آگاهی از هر مقوله ای مستلزم کسب اطلاعات و تجزیه و تحلیل آنها به صورت نظام مند است و به دنبال آگاهی اخذ تصمیم شکل خواهد گرفت. امروزه مقوله آگاهی نسبت به موضوعات اقتصادی از جهت کارکردهای انتفاعی آن شکل حرفه ای به خود گرفته است و مؤسساتی با هدف جمع آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آنها برای ارائه معیارهایی که مبنای تصمیم گیری باشد، فعالیت می نمایند. تعدادی از مؤسسات بین المللی همچون: EIU, OECD, BERI, PRS و ... شاخص هایی را برای تعیین مقدار مخاطره هر کشور تعریف و کشورها را با الگوهای خاص خود

بازار، اهمیت همه جانبه مطالعه در این باب و کاربرد آنرا میان سطوح مختلف به اثبات می رساند.

درجه بندی ریسک کشورها

ریسک های متاثر از آشفته گی های کوتاه مدت در تجارت بین المللی را می توان به ترتیب زیر درجه بندی کرده و درجه بندی ریسکهای بلند مدت را از ترکیب مقادیر مورد انتظار برای دوره های کوتاه مدت بدست آورد:

۱- ریسک پائین و بسیار پائین

مربوط به کشورهایی که نا رضایتی در آن ها بیشتر به صورت رخدادهایی نادر از خشونت های سیاسی است و تقریباً هیچ اثر مستقیم یا غیر مستقیمی بر تجارت بین المللی ندارد .

۲- ریسک میانه

مربوط به کشورهایی که گاهی اوقات بر اثر اغتشاشات اتفاقی، اعمال تروریستی و ... در آنها، بر تجارت بین المللی تاثیر دارد.

۳- ریسک بالا

مربوط به کشورهایی که تجربه (پتانسیل) خشونت در آنها به طور جدی بر تجارت بین المللی اثر گذار است.

۴- ریسک بسیار بالا

مربوط به کشورهایی که سطح آشفته گی در آنها شرایط برخورد به حالت جنگ را موجب شود.

روش های مختلف ارزیابی ریسک:

مبنای محاسبه ریسک هر کشور، شاخص ها و متغیرهای سیاسی (ثبات و کارائی سیاسی)، اجتماعی و اقتصادی بوده و برای ارزیابی آنها الگوهای متفاوتی

مورد استفاده قرار می گیرد که در این میان می توان به دو مورد زیر اشاره نمود:

۱- سیستم ارزیابی ICRG

این سیستم در سال ۱۹۸۰ توسط نشریه گزارشات بین المللی (International Reports) ارائه شد. در این روش راهنمای بین المللی ریسک کشورها (International Country Risk Guide)، عوامل موثر بر ریسک به سه بخش سیاسی، مالی و اقتصادی تقسیم می شود که به ترتیب زیر شامل ۱۲، ۵، ۵ متغیرند:

عوامل سیاسی

این عوامل به جای عینی بودن، بیشتر جنبه ذهنی دارند که:

ثبات دولت، شرایط اجتماعی - اقتصادی، دورنمای سرمایه گذاری، جنگ داخلی، نزاع خارجی، فساد در دولت (رشوه خواری)، دخالت نظامیان در سیاست، تنش های مذهبی، قانون و نظم، کشمکش های قومی، پاسخگویی دموکراتیک و کیفیت بروکراسی از آن جمله اند.

عوامل مالی

شامل شاخص هایی است که آشفته گی بازارهای مالی را مورد ارزیابی قرار می دهد که: نسبت بدهی خارجی به صادرات کالاها یا خدمات و GDP، نسبت حساب جاری به صادرات کالاها یا خدمات، نسبت خالص نقدینگی به واردات ماهانه وثبات نرخ ارز از جمله این شاخص هاست.

عوامل اقتصادی

شامل شاخص هایی چون GDP سرانه رشد

واقعی سالانه GDP، نرخ تورم سالانه، نسبت تراز بودجه و تراز جاری به GDP می باشد.

روش محاسبه

به هر یک از ۲۲ متغیر یاد شده نمره هایی اختصاص داده می شود که هرچه بیشتر باشد، معرف ریسک پائینتر است. شاخص ریسکهای سیاسی بر مبنای نمره ۱۰۰ و شاخص ریسکهای مالی و اقتصادی بر مبنای ۵۰ محاسبه خواهد شد و مقدار ریسک کلی (حاصل از ترکیب مقادیر ریسکهای سیاسی، مالی و اقتصادی) عددی بین ۰ تا ۱۰۰ خواهد بود اما سطوح مختلف ریسک بر اساس جدول زیر دسته بندی می شوند:

سطح ریسک	مقدار
بسیار بالا	۰ - ۴۹/۹
بالا	۵۰ - ۵۹/۹
میانه	۶۰ - ۶۹/۹
پایین	۷۰ - ۷۹/۹
بسیار پایین	۸۰ - ۱۰۰

مالی و اقتصادی آن وزن ۲۵ درصد اختصاص داده و بر طبق رابطه زیر آنرا محاسبه می نماییم:

[ریسک اقتصادی + ریسک مالی] + ریسک سیاسی] / ۴

به عنوان مثال در جدول صفحه بعد که بر اساس روش بالا درجه بندی ریسک کلی ۱۴۰ کشور به انضمام ریسک های سیاسی، مالی و اقتصادی آنها تا اپریل ۲۰۰۲ فهرست شده، ریسک کلی کشور ایران در سطح میانه بوده در حالی که ریسک های سیاسی و مالی - اقتصادی آن در سطح بالا و بسیار بالایی قرار دارند.

۲- سیستم ارزیابی کوپلین (Coplin)

این سیستم در سال ۱۹۷۹ توسط دو تن از کارشناسان گروه PRS (Political Risk Services) به نامهای ویلیام . د . کوپلین و مایکل . ک . اولیوری ارائه گردید که به همین دلیل روش " Coplin - O'Leary " نیز خوانده می شود. در این سیستم عوامل ذیل که به ریسک آشوب های سیاسی و اقتصادی برمی گردد، مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

ثبات حکومت

این عامل، ثبات و پایداری دولت ها را طی دوره ۱۸ ماهه یا ۵ ساله بررسی می نماید.

وجود آشفتگی و آشوب

این عامل شامل اعتراضات گسترده، اعتصاب عمومی، تظاهرات، شورش، جنگ داخلی، جنگ های مرزی، تروریسم و ... است.

نقل و انتقال مالی

این عامل به محاسبه ریسک تبدیل پول رایج

البته سطح ریسک هر یک از متغیر ها یا عوامل سیاسی، مالی و اقتصادی را نیز می توان مطابق فرمول زیر از جدول بالا استخراج نمود:

$100 \times (\text{مقدار ریسک کلی} / \text{مقدار ریسک}$

متغیر یا عامل مفروض)

سرانجام برای محاسبه ریسک یک کشور به ریسک های سیاسی وزن ۵۰ درصد و به ریسک های

داخلی به خارجی و انتقال آن به خارج از کشور می پردازد.

۳- سرمایه گذاری مستقیم خارجی

این عامل، ریسک سرمایه گذاری خارجی در شرکت های کاملاً خصوصی و امکان مشارکت با آنان و اشکال مختلف مالکیت مستقیم دارایی خارجی را مورد بررسی قرار می دهد.

صادرات

این عامل به مطالعه ریسک هایی که صادر کنندگان در رابطه با شرایط بازار، موانع واردات، تاخیر در پرداخت بهای کالا و ... با آن مواجه هستند، می پردازد.

مبنای محاسبه

محاسبات بر مبنای ۱۷ متغیر زیر است که ۱۲ مورد اول آن مربوط به دوره کوتاه مدت (۱۸ ماهه) و ۵ مورد آخر آن به دوره بلند مدت (۵ ساله) مربوط می شود:

آشفستگی و آشوب های کوتاه مدت

محدودیت های مالکیت خارجی

محدودیت های عملیات منطقه ای (نیروی

کار، مدیریت، استخدام و .....

تبعیض مالیاتی

محدودیت استرداد سرمایه

کنترل نرخ ارز

موانع تعرفه ای

موانع غیر تعرفه ای

تاخیر در پرداخت ها

سیاست های پولی و مالی

هرینه های نیروی کار

بدهی خارجی

آشفستگی و آشوب های بلند مدت

محدودیت های سرمایه گذاری

محدودیت بر تجارت خارجی

مسائل اقتصاد داخلی

مسائل اقتصاد بین المللی

مراحل محاسبه

گام اول: برای متغیرهای ۱۲- ۱ مقادیر زیر

به سطح ریسک ها نسبت داده می شود:

مقدار	سطح ریسک
۰	پایین
۱	میان
۲	بالا
۳	بسیار بالا

گام دوم: برای متغیر سیزدهم که مربوط به

آشفستگی در دوره بلند مدت است، به ترتیب مقادیر

زیر نسبت داده می شود :

مقدار	میزان آشفستگی
۰	۰-۱۵ درصد
۱	۱۶-۲۴ درصد
۲	۲۵-۳۰ درصد
۳	بیش از ۳۰ درصد

مستقیم خارجی و "صادرات" ضرب شده و سه عدد را به دست می دهد :

مقدار	انتظار
۰.۱	کمتر
۰.۵	اندکی کمتر
۰	.
۰.۵	اندکی بیشتر
۱	بیشتر
۲	بسیار بیشتر

گام پنجم : مقدار نشان دهنده سطح ریسک به سه عدد بدست آمده در گام قبل اضافه می شود. گام ششم: با معدل گیری سه عدد حاصل از گام قبل، میزان ریسک یک کشور مشخص خواهد شد که می تواند بر اساس جدول زیر به شکل الفبایی نیز نوشته شود:

رتبه درصدی	رتبه الفبایی	میزان ریسک
۰-۲۰	A	۰.۷۵ و کمتر
۲۱-۴۰	B	۰.۷۶ - ۱/۵۰
۴۱-۶۰	C	۱/۵۱ - ۲/۲۵
۶۱-۱۰۰	D	۲/۲۶ و بیشتر

در جدول صفحه بعد که ریسک ۶۰ کشور منتخب با استفاده از روش مشروحه تا اپریل ۲۰۰۳ رتبه بندی شده است، مشاهده می گردد که رتبه

گام سوم: عدد مینا برای متغیر شانزدهم، رتبه متوسط کشور بر حسب شش شاخص اقتصاد داخلی (GDP سرانه، نرخ رشد GDP، تورم، بیکاری، سرمایه گذاری و وضعیت کسری یا مازاد بودجه) را نشان می دهد و عدد مینا برای متغیر هفدهم، رتبه متوسط کشور بر حسب سه شاخص اقتصاد بین المللی (حساب جاری به عنوان درصدی از GDP، نسبت بدهی کشور به صادرات و تغییرات سالانه ارزش پول ملی) را نشان داده که با استفاده از مقیاس زیر رتبه بندی می شود :

رتبه بندی	مقدار
بهترین	۰
دومین	۱
سومین	۲
بدترین	۳

بدین ترتیب برای محاسبه ریسک های "نقل و انتقال مالی"، "سرمایه گذاری مستقیم خارجی" و "صادرات" در دوره کوتاه مدت از میانگین مقادیر متغیرهای ۶، ۹، ۱۰، ۱۲ و ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۱۱ و ۱، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۲ استفاده می شود و در پیش بینی لازم برای دوره بلند مدت، به ترتیب از میانگین مقادیر متغیرهای ۱۳، ۱۷ و ۱۳، ۱۴، ۱۶ و ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷ استفاده خواهد شد.

گام چهارم: با استفاده از جدول زیر مقداری نیز به هر پیش بینی (انتظار) در میزان هریک از ریسک های "نقل و انتقال مالی"، "سرمایه گذاری

کشور بحرین نسبت به یک ماه قبل خود از C به B ارتقاء یافته و کشورهای گواتمالا و ونزوئلا رتبه خود را نسبت به شش ماه قبل، به ترتیب از D به C و C به D تغییر داده اند و این در حالی است که کشور ایران همواره حائز رتبه D می باشد.

بررسی وضعیت ریسک ایران

از دیدگاه کلان می توان ریسک کشورمان را در ابعاد سیاسی، اقتصادی و مالی بررسی نمود :

در بعد سیاسی، کشور ما به دلیل ناکارایی برخی نهادها، کیفیت نامطلوب بروکراسی و دورنمای نامناسب سرمایه گذاری خارجی، از ریسک سیاسی بالایی برخوردار است و از آنجا که امر اشتغال به عنوان مهمترین مشکل آتی اقتصاد ایران محسوب شده و بخش دولتی و خصوصی نیز از بنیه محدودی در تامین آن برخوردار هستند، کاهش ریسکهای سیاسی و متعاقبا جذب سرمایه گذاری خارجی جهت بهبود وضعیت اشتغال کشور اجتناب ناپذیر است.

به دلیل مشکلات زیاد اقتصادی کشور که بر ریسک سرمایه گذاری نیز اثر افزایشی دارد، اجرای اصلاحات اقتصادی در جهت گسترش بخش خصوصی و نهایتا تولید ثروت، برای رشد اقتصادی لازم بوده و بدون اجرای آن، اقتصاد متکی بر درآمدهای نفتی برقرار خواهد ماند و در چنین شرایطی است که نرخ تبدیل ارز و تراز پرداخت های کشور به شدت تحت تاثیر شوکهای حاصل از نوسان قیمت نفت قرار خواهد گرفت و این در حالی است که کشور ما نیز کنترل چندانی بر این شوک ها نخواهد داشت.

در بعد اقتصادی که مجموعا به کیفیت و سازگاری مدیریت اقتصادی یک کشور مربوط می شود، وجود عواملی چون: اقتصاد بسته، نرخ تورم بالا و کسری ادواری بودجه، ریسک اقتصادی کشور ما را در حد بسیار بالایی قرار داده که البته نقش عوامل دیگری چون : نرخ بهره های ثابت، ساختار ارزی کشور، موانع موجود در تجارت آزاد، کنترل سرمایه و مقررات حاکم بر سرمایه گذاری خارجی، حجم پایین پس انداز ملی و نسبت بدهی و میزان بهره آن به صادرات کشور نیز در این بین بی تاثیر نیست.

در بعد مالی، کاهش بدهی های دولت به واسطه درآمدهای ارزی، افزایش ذخایر ارزی کشور، کنترل تورم و تثبیت نرخ ارز می تواند از مهمترین عوامل کاهش ریسک مالی کشور باشد که به عنوان مثال : مازاد تراز حساب جاری ایران در سال ۱۳۷۹ همراه با تسهیل در بازپرداخت بدهی های ارزی و تامین معتبر ارز برای طرح های اجرا شده در سال های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ اسباب تسهیل بازپرداخت ها را فراهم نمود و باعث کاهش قابل توجهی در ریسک های مالی کشور شد.

ریسک مالی ناشی از نظام بانکی کشور نیز که به کیفیت مدیریت بانکهای تجاری و مشکلات آنها در ترازنامه های ارائه شده و مداخله دولت در ارائه خدمات این بخش مربوط می شود، گر چه با توسعه بانک های خصوصی بهتر خواهد شد اما به دلیل محدودیت های این نوع بانک ها و سهم کوچکی که در نظام بانکی ایران دارند، توفیق چندانی عاید ما نخواهد شد.

نقش صنعت بیمه در کاهش ریسک ایران

کشورهای فعال در امر صادرات به ویژه کشورهای پیشرفته صنعتی برای بیمه صادرات کالا و خدمات خود دارای مؤسساتی به نام مؤسسات بیمه صادرات می باشند. این مؤسسات جهت دسته بندی کشورهای جهان از نقطه نظر خطرات احتمالی، جایگاه اعتباری و در نتیجه تعیین نرخ حق بیمه های صادرات کالا و خدمات از گزارش های مؤسسات رتبه بندی ریسک همچون: EIU، A.M.Best و ... بهره می گیرند. به عبارت دیگر مؤسسات بیمه ای مزبور نرخ حق بیمه خود را با توجه به خطرات احتمالی کشور وارد کننده از جهات سیاسی، اقتصادی و تجاری اعلام می کنند. به عنوان مثال مؤسسه بیمه صادراتی آلمان (HERMES) کشورهای طرف تجاری خود را بر اساس رتبه بندی ارائه شده توسط OECD در پنج گروه دسته بندی نموده و برای هرگروه یک نرخ حق بیمه پایه تعیین می نماید. بخش عمده معیارهای ارزیابی در این رابطه به وضعیت عمومی کشورهای واردکننده و بخش دیگر به چگونگی رفتار طرف قراردادهای خرید کالاها و خدمات مربوط می شود.

بنابراین گرچه بهبود شاخص ها و کارکردهای اجتماعی و اقتصادی به کاهش ریسک کشور ما کمک خواهد نمود اما بدون اطلاع رسانی مناسب به مؤسسات رتبه بندی ریسک، کشور در جایگاهی متناسب با ظرفیت ها و امکانات اقتصادی و اجتماعی خود قرار نخواهد گرفت.

از آنجا که ریسک هر کشور را می توان برآیند مجموعه عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و عملکرد دستگاه های گوناگون بخش های یاد شده تلقی نمود، صنعت بیمه هم به عنوان جزئی از این مجموعه می تواند در کاهش ریسک کشور ما مؤثر باشد، بدین ترتیب که از طریق تاسیس مؤسسات بیمه تخصصی در زمینه صادرات و همچنین از طریق کمک به واحدهای تجاری در زمینه مدیریت و انتقال ریسک، یاری لازم را نموده و در بهبود وضعیت ریسک کشور ایفای نقش نماید. امید آن می رود که با آزاد سازی و خصوصی سازی صنعت بیمه در سال های آتی با ایجاد رقابت، انگیزه و مشارکت بخش غیردولتی زمینه های بسیار مناسب تری برای استفاده از مکانیزم های بیمه ای جهت پوشش ریسک های کشور و انتقال آن به بیمه گران بین المللی و مالا کاهش هزینه های این نوع از ریسک ها فراهم شود.

واژگان کلیدی:

رتبه بندی ریسک، روش های ارزیابی ریسک، عدد مبنا

منبع:

<http://www.eiu.com>

<http://www.prsgroup.com>